

חיבטים לשוניים בפרשת לך-לך עו

דקדוקי קריאת בפרשת לך-לך ובהפטרה, ובראשון של וירא

יב א וּמִמּוֹלֶדֶתְךָ: הדל"ת בשוא נח¹. אֶרְאֶךָ: כ"ף סופית דגושה
יב ב וְאֶעֱשֶׂךָ: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן. וְאֶבְרַכְךָ: כ"ף ראשונה בשווא נח למרות
הקושי. וְהָיָה: הה"א השואית נקראת בשוא נח כמו ה"א במפיק
יב ג וְאֶבְרַכְּהָ מִבְּרַכֶּיךָ: בשתי התיבות הרי"ש בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק
מהדפוסים. כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה: טעם טפחא בתיבת כָּל
יב ה אֲשֶׁר רָכְשׁוּ: להיזהר מהבלעת האות רי"ש
יב ח וַיַּעֲתָק: העי"ן בשוא נח והת"ו בדגש. וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה': טעם טפחא בתיבת וַיִּקְרָא בניגוד
למקרא הדומה בפרשת כי-תישא (שמות לד ה)
יב יב יַחֲיוּ: במלרע
יב יג אֶחָתִי אֵת: טעם נסוג אחור לחי"ת. יֵיטֵב-לִי: געיה ביו"ד הראשונה
יב טו וַיִּהְלֹל: היו"ד בשווא נח והלמ"ד הראשונה בשווא נע בגלל הגעיה בה"א
יב יט לָמָּה אֲמַרְתָּ: תיבת לָמָּה במלרע ומ"ם רפויה לעומת הפסוק הקודם שם היא
במלעיל². אֶחָתִי הוּא: טעם נסוג אחור לחי"ת
יב יג אֲשֶׁר-הָיָה שֵׁם: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה
יב ד עָשָׂה שֵׁם: טעם נסוג אחור לעי"ן. וַיִּקְרָא שֵׁם: אין טעם נסוג אחור
יב ז וּבֵין רַעִי מְקַנָּה-לֹזֵט: טעם טפחא בתיבת וּבֵין
יב ט הַפֶּרֶד נָא: טעם נסוג אחור לפ"א. וַאֲיִמָּנָה: היו"ד נחה ואינה נקראת
יב יב אֲבָרָם יֹשֵׁב בְּאֶרֶץ-כְּנָעַן: טעם טפחא בתיבת אֲבָרָם. וַיֹּאֲהֵל: העמדה קלה ביו"ד למנוע
הבלעת האל"ף החטופה, כן הדבר גם בהמשך פס' יח
יב יג וַחֲטָאִים: הוא"ו בשווא נע ולא בפתח
יב יד הַפֶּרֶד-לֹזֵט: העמדה קלה בפ"א
יב טז גַּם-זִרְעֶךָ: תיבות מוקפות בניגוד לקורן ואחרים בהם תיבת גַּם מוטעמת במרכא
יב יח וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב: שני טעמי תביר רצופים
יד א בְּדֶרֶלְעֹמֶר: הדל"ת בקמץ קטן
יד ב עֲבָדִים: היו"ד בחירק, על כן אין לקרא כאילו כתוב 'צבאים' וכן לקמן פס' ח
יד ג הַשָּׂדִים: שיי"ן שמאלית
יד ו בְּהֶרְרָם: למרות הקושי, רי"ש ראשונה בשווא נח

¹ יש קוראים שמתקשים לקרוא דל"ת בשוא נח לפני תי"ו ולכן הדל"ת נשמעת אצלם כמו בסגול; ולעומת זאת קוראים את הת"ו הדגושה בשוא נח...

² כך היא ההטעמה בזמן שהתיבה מוטעמת בטעם מחבר וזו שלאחריה מתחילה באחת מהגרונות א ה או ע.

יד ז בַּחֲצֹצֶן: צד"י ראשונה בשווא נע ולא בחטף

יד י הָרָה: הה"א בסגול ולא בצירי כפי שמופיע בחלק מהדפוסים

יד יג וְהֵם בְּעֵלֵי בְרִית-אַבְרָם: עם טפחא בתיבת וְהֵם

יד טז וַיֵּשֶׁב: הי"ד בקמץ והשי"ן בסגול רפויה, הטעם ביו"ד בניגוד לטו יא. הָרַכְשׁ: הה"א קמוצה והרי"ש אחריה בשווא נע, כן הדבר גם בהמשך בפס' כא

יד יט וַיִּבְרָכֶהוּ: הרי"ש בשווא נע ולא בחטף

יד כג אֲנִי הַעֲשֵׂרְתִּי אֶת-אַבְרָם: טעם טפחא בתיבת אֲנִי, העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה

טו ב דַּמְשֶׁק: שי"ן שמאלית

טו ד כִּי-אִם: יש להקפיד על הפרדת התיבות ולהשמיע פעמיים חירק

טו ה הַבֶּט-נָא הַשְׁמִימָה: יש כאן טעם רביעי, לא זקף

טו ו וְהֶאֱמַן: העמדה קלה בה"א תמנע את הבלעת האל"ף החטופה ותאפשר להבחין היטב בין הה"א לאל"ף

טו ז לָתֵת לָךְ: טעם נסוג אחור ללמ"ד הראשונה

טו י וַיִּקַּח-לָוִ: געיה ביו"ד

טו יא וַיֵּשֶׁב: הי"ד בפתח, השי"ן בצירי ודגושה והטעם בשי"ן. בניגוד ליד טז

טו יז בָּאָה: הטעם בבית"ת³

טז ג שָׂרֵי אֵשֶׁת-אַבְרָם: כך היא ההטעמה הנכונה ולא מונח לגרמיה-מונח-רביעי. אִישָׁה לָוִ

לְאִשָּׁה: יש להקפיד על קריאת המפיק למנוע שיבוש משמעות המקראות

טז יא וַיִּלְדֶּתָּ: הי"ד בחולם לא בקמץ. הדל"ת בשווא נח, אין לקרוא כאילו מנוקדת בצירי או בסגול⁴. אֶל-עֵנִיךָ: העין בקמץ קטן והנו"ן אחריה בשווא נח, יש לקרוא עֵנִי-ךָ

יז א וְהָיָה: ה"א ראשונה בשווא נח

יז יג הַמֶּזֶל | יְמֹל: יש להבחין בין קריאת הראשונה בה"א לבין השנייה ביו"ד ומנוקדת בחירק

יז יד וְעָרַל | זָכָר: לגרמיה ואחריו רביעי

יז יז הַבֵּת-תְּשָׁעִים: ה"א השאלה מנוקדת בחטף והבית"ת אחריה רפויה

הפטרות לך לך ישעיהו מ כז - מא טז:

מ כט עֲצָמָה: העי"ן בקמץ קטן

מ ל וַיַּעֲפּוּ: במלרע. וַיַּעֲפּוּ נַעֲרִים וַיִּגְעּוּ: הו"ו בשתי המילים בשווא ולא בפתח והחירק ביו"ד הוא חירק מלא שהוא תנועה גדולה⁵

³ מי שמטעים באל"ף משנה משמעות.

⁴ קיים קושי לבטא דל"ת ותיו" סמוכות בגלל היותן מאותו מוצא. וכן בתחילת הפרשה.

⁵ כתיב מלא או חסר במקרא אינו משנה תנועה קטנה לגדולה ולהיפך.

מ לא וְקוֹי: הקו"ף מנוקדת בחולם מלא ואחריה יו"ד בצירי, אין לטעות ולקרא את הקו"ף בחולם ואחריה וא"ו בצירי! היר"ד אינה נחה כשאר יוד"ם בסוף מילה אלא נקראת, היא מנוקדת בצירי. המילה נקראת באותיות לטיניות במבטא ישראלי: vekoye

מא ב צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרִגְלוֹ: טעם טפחא בתיבת צֶדֶק. כְּעֶפֶר: העמדה קלה בכ"ף להדגשת הסגול המורה על מיודע

מא ה וַיֵּאָתִיוֹן: מלרע

מא ו יַעֲזָרוּ: העי"ן בשווא נח; חֲזָק: למבחינים בין קמץ לחטף פתח – החי"ת בחטף פתח, והקורא בקמץ משנה משמעות

מא ז אֶת-הַחֹלֶם פֶּעַם: טעם נסוג אחור לה"א

מא ט וְאָמַר לָךְ: טעם נסוג אחור לאל"ף. עֲבָדִי-אַתָּה: האל"ף בפתח ומוטעמת

מא יא כָּל הַנִּחְרָים בָּךְ: טעם טפחא בתיבת כָּל

מא יד אֶל-תִּירְאִי: הרי"ש בשווא נע, לשון יראה ופחד; מִתִּי יִשְׂרָאֵל: המ"ם בשווא ולא בצירי!! ראשון של וירא:

יח א בְּאַלְנִי: אל"ף בצירי ולמ"ד ללא דגש. לא מלשון עץ אֵלוֹן

יח ג וַיֹּאמֶר: המ"ם פתוחה ומוטעמת באתנח בראש פסוק

יח ה וְאֶקְחָה: הוא"ו בשווא נע, לשון עתיד

יח ו הָאֱהָלָה: במלעיל, ההטעמה באל"ף ולא בלמ"ד⁶

יח ז לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: הקוראים תי"ו רפויה כמו ש וגם האחרים צריכים להיזהר מהבלעת אותיות "לַעֲשׂוֹשׁוּשׁ"

יח ח וַיִּקַּח חֲמָאָה: יש להמנע מהבלעת החי"ת חֲמָאָה להשמיע את האל"ף, לא לקרוא חָמָה. וְהוּא-עֹמֵד: שתי התיבות מוקפות ומוטעמות בדרגא⁷

יח יב וַאֲדָנִי: האל"ף אינה נקראת

יב, ב וַאֲעֲשֶׂה לְנָנִי נָדוּל- ר' שמואל: ת"א: לעם סגי. בדר"כ תרגום 'גדול' הוא רבא, רב. (סגי = הרבה). ויש מקומות שמוכרח לתרגם כך, כמו עַם גְּדוֹל וְרַב (דברים ב, י), שגדול בעל כרחך לאו היינו רב. אבל יש עוד מקומות שתרגם סגי במקום רב, כגון בְּרַכְשׁ גְּדוֹל (בראשית טו, יד) – בקנינא סגי. גְּדוֹל עֹנִי (בראשית ד, יג). חֲשִׁכָה גְדֹלָה (בראשית טו, יב). וְגִדְלָה נָא כֶּחָן (במדבר יד, יז). בְּגִדְלָה זְרוּעָה (שמות טו, טז), בְּגִדְלָה חֲסִידָה (במדבר יד, יט). וגם בלשון המקרא 'שגיא'⁸ נראה שמשמש לפעמים לגדול ולפעמים להרבה. (ועל הפסוק וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיִּלְךָ חֲלוֹץ וַיִּגְדַּל (בראשית כו, יג), תרגם אזיל סגי ורבי, לכאורה נראה שתרגם בב' הלשונות)

האם יש בזה כלל מתי תרגם בלשון סגי במקום רב?

א"ה: יתכן שספרים המדברים על התרגום מעירים בזה. אבל ספק אם יש כלל מגדיר.

⁶ בתיקון איש מצליח ובסידורו, ובסידור עבודת ה' הטעימו בלמ"ד בניגוד לכל המקורות.

⁷ לא כבקורן: וְהוּא עֹמֵד

⁸ א"ה: ברוב המקומות הוא בארמית של דניאל, אבל מופיע גם באיוב ובשני המשמעים.

יב י: **וַיֵּרֶד אֲבָרָם מִצְרִימָה לָגוֹר שָׁם** ר' שמואל: ונחת אברם למצרים לאתותבא תמן – תרגום גר הוא דייר, ותושב – תותב. ולכאוי' כאן הו"ל לתרגם בלשון "לדור" ולא בלשון "לאתותבא" – להתיישב. שהרי לא ירד להשתקע שם?

ר' נפתלי פלור: בענין וירד אברם מצרימה לגור שם, ודאי יפה עורר שכנראה מן התרגום באמת ירד להשתקע ולא חזר אלא מפני דברי פרעה שאמר לו הִנֵּה אֲשַׁתְּךָ קַח וְלֵךְ (בראשית יב, ט). ואפשר שאחר שיצא מחרן ע"פ ציווי ה' ושוב השיאו לצאת מן הארץ ברעב, לא היתה דעתו לחזור.

א"ה: ההערה נכונה ע"פ הידוע לנו מהגדה של פסח

וַיֵּגֶר שָׁם (דברים כו, ה), מִלְמִד שֶׁלֹּא יֵרֶד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֲלָא **לָגוֹר** שָׁם. שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרֹעֶה **לָגוֹר** בְּאַרְץ בְּאֵנוּ כִּי אֵין מְרֻעָה לְעֹאֵן אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ כִּי כְבֹד הָרָעַב בְּאַרְץ פְּנֵעוֹ, וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאַרְץ גִּשְׁן (בראשית מז, ד): ברור שלא הייתה דעת אברהם להשתקע במצרים אחרי שנתבשר לזרעך אֲתָן **אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת**, אבל כיון שבא לתקופה נודעת או לא, מתאים כאן לשון לאיתותבא, וכן מתורגם באותו פסוק גופא המובא בהגדה: לְאֶתְוֹתְבָא בְּאַרְעָא אֲתִינָא! ויתכן שבכלל התרגום אינו מחויב לאותה דרשה.

יג יא וַיִּבְחַרְוּ לוֹ לֹט אֶת כָּל־כֶּפֶר הִירְדֵן וַיִּסַּע לֹט מִקֶּדֶם וַיִּפְּרְדּוּ אִישׁ מִעַל אֶחָיו:

אביגד בעדני: אם נחלק את מפת א"י לרחבה לשלושה חלקים, יהא מיקום בית-אל בין שני השלישים הימניים (והעי איננה רחוקה הרבה משם). א"כ ההולך משם לכיוון ככר הירדן פונה ממערב למזרח. ולכן דרשו חז"ל את המלה 'מקדם' – מקדמונו של עולם. וגם אונקלוס תרגם את המלה כאלו כתוב שלוט נסע בראשונה ('ונטל לוט בקדמייתא'). וראה מה שכתבתי בחומש דברים (פ"ג פס' כ"ז) שהיה כיוון פניהם צפונה, ולכן קיבל לוט את הצעת הימין של אברם, והוא לצד מזרח.

א"ה: אין מקרא יוצא מידי פשוטו. דרשת חז"ל יכולה להסתייע בזה, אבל עלינו עדיין להבין שאם לפני כן לוט היה סמוך לאברהם, הרי בפנייתו לכיכר הירדן אין הוא פונה ממזרח אלא למזרח. פירוש התרגום אכן מטה את מְקֶדֶם למובן אחר. וכך הבאנו גם את התרגום בגליון בראשית עו על מקדם ב.ח. ועל הנסיעה ממזרח נאמרו פירושים וכמדומה הוזכרו כאן בעבר.

אוסף: כאן קטע מידידנו משה אוסי: מכיוון שאבותינו הפנו את מבטם בבוקר קדימה אל השמש הזורחת, כינו את המזרח 'קדם' ואת המערב 'אחור', או 'מוצא השמש' ו'מבוא השמש' (ולכן ים המלח הנמצא במזרח מכונה 'תֵּיִם הַקָּדְמוֹנִי' (ויאל ב, כ וזכריה יד ח), והים התיכון הנמצא מאחור, במערב מכונה 'תֵּיִם הַקָּדְמוֹנִי' (שם וזכריה יד, ח)). אם כן כשאתה מסתכל מזרחה, צד דרום הוא מימין וצד צפון לשמאלך, כפי שאומר אברהם ללוט: "אֶם-הִשְׁמָאל וְאִימָנָה וְאֶם-תֵּימִין וְאַשְׁמְאִילָה" (י"ג ט) – כלומר, אם תבחר לפנות שמאלה,

לצפון, אפנה אני ימינה, לדרום, ולהיפך. שמאל במשמעות צפון נמצא גם בערבית – שְׂמָאל=צפונה; וכן במלחמת אברהם והמלכים – הגיע אברהם "עַד-חֹבָה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדִמְשֶׁק" (בראשית י"ד ט"ו) – ומתרגם אונקלוס: 'די מצפונא לדמשק'. רוח 'דרום' נקראת כך, כי השמש 'דרה' בה במשך רוב היום, ויש אומרים משרש 'רום', באשר השמש נמצאת שם בְּמָרוֹם הַרְקִיעַ. לרוח דרום עוד שתי מלים: תִּימָנָה וגִּבְיָה.

⁹ אין במקרא

השרש 'ימין' נתן את ארץ 'תימן' בהיותה בדרום. ימין היא היד החזקה, ולכן כח הגבורה נגלה ביד ימין, כמו: 'ימין ה' רוממה ימין ה' עשה חיל' (תהלים קי"ח ט"ז). ואב המאחל לבנו חזק וגבורה יקרא לו בנימין=בן הימין. הדרום מכונה גם נגב כי הוא יבש, מנוגב ממים, (ויסע אברהם הלוח ונסוע הנגבה - י"ב ט'). והנה הנביא יחזקאל (כ"א ב') משתמש בשלושת שמותיו של הדרום: "שם פניך דרך תימנה וחסף אל-דרום והנבא אל-יער השדה נגב".

רוח צפון נקראת כך על שום שצד זה צפון ומוסתר מהשמש; ובהשאלה יצרנו את המלה 'מצפון' - הרגש הטמון באדם. המצפן המגנטי המצביע אל כיוון הקוטב המגנטי הצפוני - הוחל בשימושו רק בימי הביניים, ולמרות המצאתו, האוריינט-המזרח המשיך לתת לנו 'אוריינטציה'. ובעברית החדשה יצרנו ביטויים כמו: 'להצפין את המפות' או 'לאבד את הצפון'. כסיכום ראוי לציין שהימין מסמן את הצדק והיושר, ולכן נשבעים בימין (בערבית-אדא אלימין). וכך באנגלית - right משמעה גם ימין וגם צדק; לעומתה השמאל מסמלת את החולשה והצד הרע, ומכאן 'מצפון תיפתח הרעה', ובימינו "לקום על צד שמאל"; וכן באיטלקית sinistra שמשמעה שמאל, יסודה במלה sin - שפירושה 'חטא'.

יב יג **אמרי-נא אחתי אַתָּה** ר' שמואל: ת"א. אימרי כען דאחת את. כבר דובר בעבר על השמטת הכינוי במילה דאחת. ולא יצא לי דבר ברור בזה. יש בדומה לזה גם ביני - בינא, אבי ואמי - אבא ואמא. בואי - מיתא.

יב טו **פְּרַעְה** אביגד בעדני: ראיתי באיזה ספר ששמו מורכב משתי מלים בשפה המצרית - 'בית גדול' דהיינו ארמון. וכן רואים שכמה מלכים נקראו בשם זה (וכן מובא ברש"י). והרי זה כינוי כמי שאומרים 'יושב הארמון'.

יג יג **וְאֲנֹשִׁי סֶדֶם רָעִים וְחֲטָאִים לָהּ** מָאָד: אביגד בעדני: הרב ב"ה אפשטיין בפירושו 'תורה תמימה' מתקשה כאן מה ראתה התוספתא שבת פרק ח להגיד שבחם של אנשי סדום באמרה 'תניא רבי נהוראי אומר, אין לך אדם מתון בכל הכרכים יתר מסודמיים, שכן מצינו בלוט שחזר על כל ערי הככר ולא מצא מתונה כסדום, שנאמר **וַיֵּאָחֶל עַד סֶדֶם** (בראשית יג, יב)'. ונדחק לומר כי אין הכוונה על סוג האנשים אלא על סוג הקרקע שעליה אמרו חז"ל אלא מצא לוט מתונה ממנה, וימתונה זו פירושה לחות ורטיבות, כמו שמתרגם אונקלוס 'ארץ מלחה' 'ארעא מתונתא', ו'אדם' המוזכר שם אינו אלא 'אדמה' וכן יש להגיה שם.

אבל לענ"ד אם נתבונן ברוב ככל שונאי הדת וראשי הלוחמים נגדה, תמצא שהם מתנסחים תמיד במתינות ובארשת אינטלקטואלית, וזהו סוד הצלחתם, כי כל הפחותים שבעם המתרשמים מכיצד אומרים יותר ממה שאומרים, נוהים עקב כך אחריהם. לפיכך דברו חז"ל בהווה שאנשי סדום הם מתונים, כאז כן עתה. א"ה: 'אין לך אדם מתון בכל הכרכים יתר מסודמיים' אינו מתפרש בשום אופן על אדמה, ואין זו אלא אחת הזריות הרבות בדברי התורה תמימה.

הבה נתבוננה בדברי התוספתא מסכת שבת (ליברמן) פרק ז הלכה כד ר' נהוראי אומ' אין לך בכל הכרכים מתון יתר מסודמיים וכן מצינו שחזר לוט בכל המקומות ולא מצא מתונא כסדום שנאמר **אֲבָרָם יָשָׁב בְּאַרְץ כְּנָעַן** [ולוט יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּפָר וַיֵּאָחֶל עַד-סֶדֶם:]

הלכה כה ורבן שמעון בן גמליאל אומ' אין לך בכל עממין מתון יותר מאמוריים וכן מצינו שהאמינו במקום וגלו לאפרקי ונתן להם המקום ארץ שיפה כארצם והיתה ארץ ישראל נקראת על שמן.

ומפרש התוספתא כפשוטה: 47. מתון יתר מסודמייס וכו'. ומעשה סדום

אנו מכירים, עכשיו צא ולמד מה היו מעשיהם של שאר הכרכים.
וכעין זה מפרש על האמוריים. ובדברי רשב"ג לא מוזכר כלל 'אדם', ולכן אין להגהתו אדם-אדמה כל מקום! ובגרסת תוספתא כפשוטה כלל לא כתוב 'אדם מתון'.¹⁰

יג טז וְשִׁמְתִי אֶת־זֶרְעֶךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ אֲבִיגַד בַּעֲדָנִי: כתוב בספרי פרשת דברים: תניא, אע"פ דבעלמא דברה תורה לשון גוזמא, אבל מה שאמר הקב"ה ושמתני את זרעך כעפר הארץ אינו לשון גוזמא.

ואולי כיוונו לומר שאפשר ללמוד לימוד שאינו לשון גוזמא, והוא כי התקיים בנו להיות נרמסים כעפר הארץ. כי א"א להיות לשון 'כעפר הארץ' לדימוי מספרי ללא גוזמא.

א"ה: למה לא נשאר את דברי הספרי כפשוטם על ריבוי רב ועצום של עם ישראל!?

יד ט אַרְבַּעַה מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה: אביגד בעדני, כתב רש"י: 'ארבעה מלכים וגוי. ואעפ"כ נצחו המועטים. להודיעך שגבורים היו, ואעפ"כ לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם' (ב"ר).

וק"ק מניין לנו שלא היו הארבעה מרובין באוכלוסין שלהם יותר מן החמשה. א"ה: זו הערה חזקה, כי בפשוטו ארבעת המלכים מלכו על ארצות, וחמשת המלכים מלכו רק על ערים. כמו כן יש להעיר על חז"ל תלמוד בבלי ברכות לב א אמר רבי אלעזר, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, עכשיו יאמרו אומות העולם: תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל. אמר הקדוש ברוך הוא למשה: והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים! – אמר לפניו: רבוננו של עולם, עדיין יש להם לומר: למלך אחד – יכול לעמוד, לשלשים ואחד מלכים – אינו יכול לעמוד.

והלא ברור ש'מלך אחד' הוא פרעה מלך ממלכה אדירה מצרים, ו'שלושים ואחד מלכים' הם מלכים על ערים, ומצרים גדולה יותר מארץ כנען על כל ל"א מלכיה!

ועוד, שרש"י עצמו מביא (פס' א') שאחד מהארבעה...שנתקבצו שמה מכמה אומות ומקומות... ואילו אחד מן החמשה אינו מוזכר בשמו. וכתב על זה הרמב"ן: 'מפני שהמלך על עיר קטנה ואנשים בה מעט, ולא שם לו על פני חוץ. ויותר היה לו לרש"י להביא ראיה מכיבושיהם המרובים של ארבעת המלכים – רפאים –) שכל הרואה אותם ימות לבו. ראב"ע, זוזים, אימים –) שיש מהם אימה. שם, חורי, שדה העמלקי, וגם את האמורי... וזה עוד קודם לנצחונם את חמשת המלכים.

ועוד יקשה למה שינה את סדר ארבעת המלכים. שבפס' א' מוזכרים: 1. אמרפל, 2. אריוך, 3. כדרלעומר, 4. תדעל. ובפס' ט' סידרם בסדר אחר: 2,1,4,3. ואולי יש לומר כי כשתלה הכתוב את המלכים 'בימייהם, הזכירם לפי סדר עלייתם למלוכה. וכשהזכירם בהקשר למלחמה הזכירם לפי כוחם. שכן ראשון לכולם הוא כדרלעומר שלו עבדו חמשת המלכים כנז' בפס' ד'.

¹⁰ אולי מעניין לציין שבעל תוספתא כפשוטה ר"ש ליברמן הוא חתן בן אחות התורה תמימה ר' מאיר בר-אילן!

יד, יג וְהֵם בְּעָלֵי בְרִית־אֲבָרָם: ר' שמואל: - ת"א: ואנון אנש קימיה דאברם. למה תרגם אנש בלשון יחיד?
א"ה: יש לבדוק בכמה מקומות מתורגם אינשי.

יד, יד: וַיִּרְק אֶת־חֲנִיכָיו וְלִידֵי בֵיתוֹ ר' שמואל: וזרזו ית עולימוהי ילידי ביתיה. איך הפכו חניכיו לנעריו בתרגום?
א"ה: האם ידידנו המעיר באמת חשב שמדובר בפשוטו של מקרא בתלמידים שאברהם חנך?

יד כ אֲשֶׁר־מִגֵּן משה אוסי: הפועל 'מִגֵּן' בתנ"ך הוא נדיר, ואינו משרש 'הגנה', באשר המ' היא שרשית, והוא בא בצורת פיעל, כמו 'מִמֵּן', ומשמעותו: לתת ולמסור. אך מה המייחד נתינה זו? ואולי הערבית תסייע לנו בכך: המלה 'מִגֵּן' פירושה: לתת בשפע, אך בחינם וללא תמורה. ואולי 'מִגֵּן' יובן כנתינה מתוך נדיבות לב ומציאת חן – ה' מסר, הפקיר את האויבים בידי אברהם כאות כי מצא חן בעיניו; ודומה לו במשלי ד' ט': "תִּתֵּן לְרֹאשׁוֹ לְוִית־חֵן עֲטָרַת תִּפְאָרֶת תִּמְגֶּנֶן" – ה' חנן אותך בחכמה והיא תימסר לך כדי לפאר ולעטר את ראשך.

טו א אֲחֵרָו אביגד בעדני: מה שהביא רש"י יכל מקום שנאמר אחר – סמוך. כל מקום שנאמר אחרי – מופלגי, הוא רק בסיפור דברים כרונולוגי על העבר, אבל לא בדברים על העתיד. וכמו בפרשת נגעי בתים (ויקרא י"ד מ"ג) 'וְאִם יָשׁוּב הִנָּגַע וּפְרַח בְּבֵיתוֹ, אַחֵר חָלַץ אֶת הָאֲבָנִים וְאֲחֵרֵי הַקְּצוֹת אֶת הַבֵּית וְאֲחֵרֵי הַטּוֹחַ'. ובזה יושבה שאלת בעל סי' יטעמו וראוי, ואין צורך לתירוצו של הגר"ח קנייבסקי שליט"א.
א"ה: אינני יודע מה הקושיא ומה התירוק.

טו, ב: וְאֶנְכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי ר' שמואל: ואנא אזיל דלא ולד. מה פירוש הביטוי "דלא ולד" ולמה לא "בלא ולד"?
א"ה: כן מתורגם גם בפרשת קדושים עֲרִירִים יָמְתוּ, עֲרִירִים יָהִיו (ויקרא כ כ-כא).

שם. וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי ר' שמואל: ובר פרנסא הדין דבביתי – מה תפקיד המילה "בן" כאן? ר' נפתלי פלור: בענין ובן משק – בר פרנסא, כנראה פירש השואל פרנסא כתואר, פרנס עם אל"ף המפריט. ולענ"ד יתכן שאינו אלא שם והוא כמו פרנסה בה"א, וכידוע דמעתיקי התרגומים כותבים אל"ף גם להוראת קמץ הבא לנקבה, וכמו משק דקרא. ובדקתי בתרגום של בער (כתב ידו מהעתקת התרגום עם הערותיו נמצא באוסף גינזבורג 854, וצילומו תח"י) אשר דרכו להעתיק בלשון נקבה בה"א כמו במקראות של דניאל ועזרא ואכן העתיק כאן פרנסה בה"א, ובהערה כתב על זה: פרנסה בה"א בדפוס ברלין ונכון.

טו, ויִתֵּן אִישׁ־בְּתָרוֹ לְקַרְאֵת רַעְהוֹ ר' שמואל: ת"א: ויהב פלגיא פילג לקבל חבריה. לכא' מתרגם כאילו כתוב ויתן הבתרים איש לקראת רעהו? וע' תיב"ע איש בתרו – פסגא דחד.
א"ה: התרגום מוסיף [הפגרים] כמו בפסוק הבא.

טו יג אַרבע מאָות שָׁנָה: אביגד בעדני: ראה רש"י. וגם בעלי הטעמים שמו את האתנחתא אחר "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם" – וכל זה יארד "ארבע מאות שנה" דהיינו מ"גר יהיה זרעך" ועד "עבדום וענו אותם". א"ה, תחילה נביא את הפסוק כולו: וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדָע תְּדָע כִּי־גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: הכלל הידוע שהאתנח חוצה את קטע הפסוק אחרי הפתיחה אינו עוזר כאן. לפי כלל זה מסתבר היה להציב את האתנח במילה להם. לכן מסתברים דברי ידידנו.

יז א אַנְיָאֵל שְׂדֵי אביגד בעדני: לפי הגירסה בגמרא חגיגה י"ב ע"א (המובאת בפירושו יתורה תמימה) 'בשעה שברא הקב"ה את השמים היה העולם מתפשט והולך עד שגער בו הקב"ה שנאמר עֲמֻדֵי שָׁמַיִם יִרְפּוּ וַיִּתְמָחוּ מַגְעָרָתוֹ (איוב כו, יא) – אפשר לומר כי כבר חז"ל ידעו את מה שהסיקו חכמי התכונה אך בדור אחרון כי גרמי השמים הולכים ומתפשטים לכל הכיוונים (מה שמכונה אפקט דופלר) רק שמסקנתם היא שא"כ נוכל לחשבן את מהלכים אחורנית ולדעת לפני כמה מליוני שנים הם היו בנקודת המוצא ואת זה הם מכנים 'המפץ הגדול' שממנו נבע כל היקום. אבל חז"ל אומרים שכך היה היקום מעצם בריאתו. וכשם שהרואה את אדם הראשון בשעה שנברא, היה מסיק אל נכון לפי ראות עיניו כי נולד לפני כעשרים שנה, כי מושלם היה בגבוה ובזקנו וכד', אע"פ שזה עתה נוצר.

וגם חכמי התכונה דהיום מסכימים כי יש סוף הניתן לחשבון להתפשטות זו – לכשיגבר כח המשיכה המזערי המשפיע על גרמי השמים על כח ההתמד של תנועת הכוכבים. ואז יחלו כולם לחזור אל המרכז. וזוהי אולי תוצאת הגערה שגער הבורא בשמים.

ועוד מוזכר שם בגמרא כי גם הים היה מתפשט והולך בשעה שבראו הקב"ה עד שגער בו הקב"ה ויבשו. ועתה תבין הכיצד נמצאים בעלי חיים ימיים מאובנים (אפשר לראות רבים מהם בלוחות השיש המנוסרים) באבנים הנחצבות בעומק היבשה.

יז ו וַיִּתְּיֵן לְגֹיִם אביגד בעדני: תרגם אונקלוס 'ואתנגד לכנשן, ולא תרגם 'ואתנינג לעממין' כפי שהוא רגיל לתרגם את המלה 'עמים' (למשל בתרגומו 'ליאב המון גוים' שבפסוק ד'). 'יומלכיס ממך יצאו', תרגם 'ומלכין דשלטין בעממיה מנד יפקוין'. ונראה שלא רצה לתרגם 'עמים' 'עממיה' בגלל מה שנאמר לאברהם 'פִּי בִי־צֶחֶק יִקְרָא לְךָ זֶרַע (בראשית כא, יב)', ולא רצה לשייך לאברהם עמים אחרים. ולפיכך גם נוסח תימן 'ומלכין דשלטין בעממיה' הוא נוסח נכון יותר מהנוסח הנדפס בשאר חומשים 'ומלכין דשליטין בעממיה'. ועוד, כי לפי הנוסח הנדפס לא מובן למה הוצרך אונקלוס להוסיף את המלים 'דשליטין בעממיה'. וזה שלא כמה דרשות שרואים שחז"ל התכוונו לגוים ממש (תוספתא נדרים פ"ב, ירושלמי בכורים פ"א ה"ד), ודלא כרש"י (וראה ברמב"ן).

יז כד בַּהֲמִלּוֹ אביגד בעדני מובא ברש"י (בסוגריים, ואולי בדווקא, שכן בפסוק בנחמיה אין רש"י חוזר על הפירוש הזה): "בהמולו. ... רצה לחתוך והיה מתיירא שהיה זקן. מה עשה הקב"ה, שלח ידו ואחז עמו שנאמר וְכָרוֹת עֲמֹל הַבְּרִית (עזרא [נחמיה ט, ח]). לו לא נאמר אלא עמו. ב"ר רש"י ישן". ולא ידעתי היכן נאמר שעל כריתת ברית המילה הבטיחו הקב"ה "לתת את ארץ הכנעני" וכי' כמו שנאמר שם בהמשך הפסוק. וזה לא

הבטיחו אלא בברית בין הבתרים (וכמו שפירש שם רלב"ג) כאשר תחזינה עינינו שם (סוף פי ט"ו) בלשון הפסוקים. ובאמת, ברש"י בהוצאת 'ברלינר' (הנחשבת הוצאה מדויקת), לא מובא כל הנמצא בסוגריים. א"ה: זו דרכם של חז"ל לדרוש רק מהמילים האלה וגם אם מדובר בברית אחרת. רש"י בספר עזרא (אצל הנוצרים וכוונת עמו הברית הוא בחלק שהם קוראים 'נחמיה') אינו מחויב לפירוש זה שם. כי בפשוטו של מקרא אינו נצרך.

תן לחכם ויחכם-עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם): php.gilionot/net.ladaat.www

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום העלאת מאמרים
<https://mail.google.com/mail/u/0/?ui=ca/search#ff771febc5bf6a14/dvir/>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בגושים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺